

Kassai kincsek

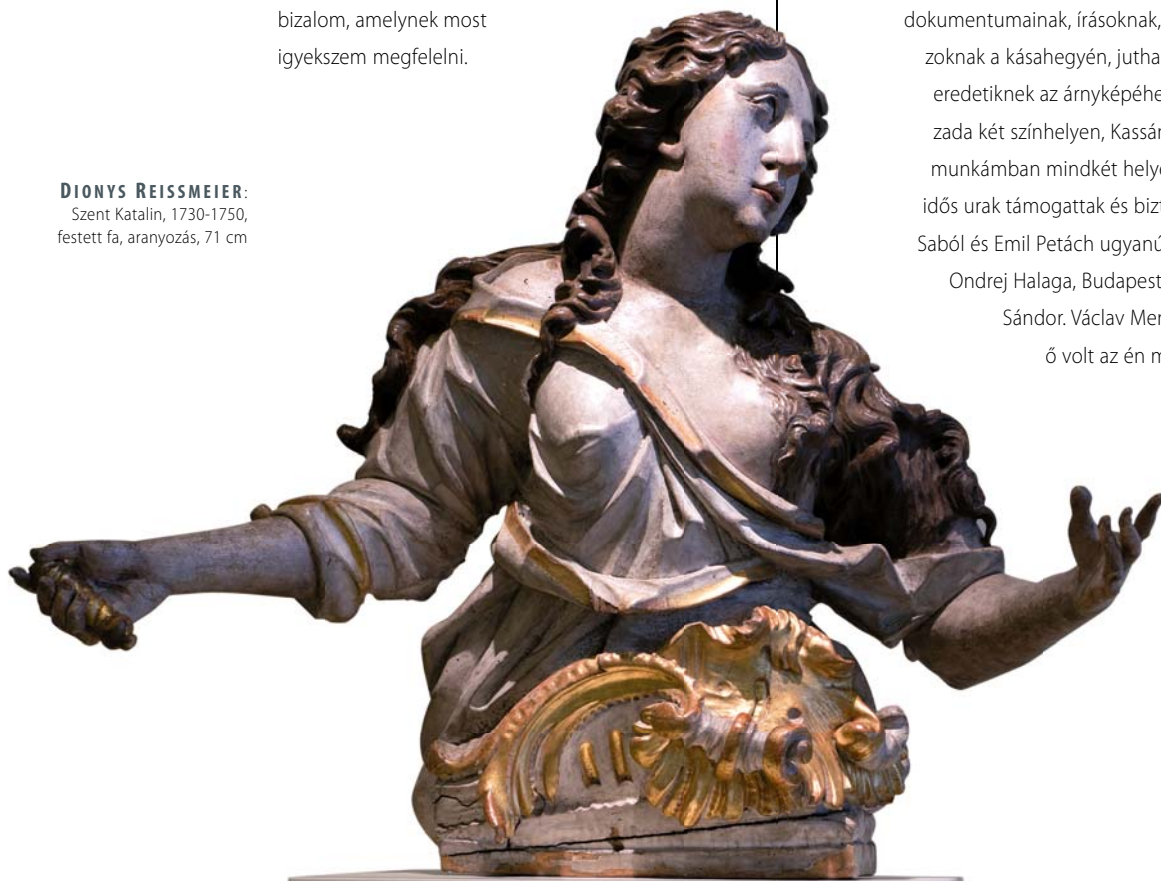
Válogatás a kassai Kelet-szlovákiai Múzeum gyűjteményéből

MAROSI ERNŐ

Vigadó, 2016. VII. 3-ig

A kassai múzeum itt felidézendő történetét és e történet szereplőinek ízlését leghitelesebben megjelenítő budapesti épületben, Feszli Frigyes pesti Vigadó-jában vezethetem be a Východoslovenské Múzeum gyűjteményeinek keresztmetszetét az eddigi legnagyobb teljességgel bemutató kiállítást. Dr. Robert Pollák igazgató urat különös elismerés illeti azért a törekvéseért, hogy Kassa múzeumi kultúráját minél telesebben mutassa be a mai Magyarországon is, amiről ma már nehéz megmondani, hány sikeres kiállítás tanúskodik. Büszke vagyok arra, hogy némelyiknek bemutatásában nekem is jutott szerep, s különös meghatottsággal tölt el az a baráti bizalom, amelynek most igyekszem megfelelni.

DIONYS REISSMEIER:
Szent Katalin, 1730-1750,
festett fa, aranyozás, 71 cm

Ha néhány személyes vonatkozást említek, az talán nem tekinthető, szerénytelenségnek. Hasonló élményekről talán minden második mai magyar állampolgár beszámolhatna. Miskolci születésemből és neveltetésemből érthető, hogy számomra a nagyra nőtt és tönkreiparosodott észak-magyarországi mezővárosból nézve Kassa volt a város, a kulturális központ. Így az is magától értetődő volt, hogy hamar a kassai Szent Erzsébet-templom középkori építéstörténete lett a témám, ami egyszerre vezetett a középkori művészettörténetre és a művészettörténet-írás historiográfiájára vonatkozó specializálódásomhoz. Nyilvánvalóvá vált ugyanis, hogy a 19. század végén Steindl Imre által restaurált dómmal alig lehet valamit kezdeni az általa helyettesített, régi épületre vonatkozó dokumentumok nélkül. Vagyis: csak az, aki átrágtta magát a 19. századi restaurátorok gyakorlatának és teóriáinak, valamint ezek dokumentumainak, írásoknak, képeknek és tervrajzoknak a kásahegyén, juthat el a 14–15. századi eredetieknek az árnyképéhez. Több mint fél évszázada két színhelyen, Kassán és Budapesten végzett munkámban mindkét helyen tiszteletre méltó idős urak támogattak és biztattak: Kassán Eugen Saból és Emil Petách ugyanúgy, mint a levéltárban Ondrej Halaga, Budapesten különösen Mihalik Sándor. Václav Mencil is bátorított, noha ő volt az én monografikus terveim

Fotó: Berényi Zsuzsa

közvetlen előzménye, ami nem feltétlenül jó előjel a nemzedéki konfliktus elkerülésére. Ők a második világháború idején, rossz időkből, 1938-ban, majd 1945-ben egymást váltották, de én azt tapasztaltam, hogy a város műemlékeinek és gyűjteményeinek megőrzése szándékában feltétlenül egyet akaró, jó kollégáknak bizonyultak. Tőlük tanultam mindenekelőtt Kassa európaiságának és e tudat manapság gyakran Márai Sándorra hivatkozó polgári gyökereinek szemléletét.

Hamar megtanultam, hogy minden művészettörténész számára a kassai dóm monográfiája volt a tanulmányok célja: ezzel kezdte munkáját már 1846-ban Henszlmann Imre, aki az igazi művet ugyanúgy nem írta meg, ahogyan 1912-ben Mihalik József is csak a könyv kisebbik, első részét jelentethette meg, aztán Mencl is csak tanulmányokat – ezzel kellett nekem is beérnem. A happy end 2011-ben következett be, amikor a Közép-Európa gotikája egyetemes művészettörténeti jelentőségének felfedezésében nagy érdemeket szerző Paul Crossley professzor, a londoni Courtauld Institute of Arts tanára vezetésével dolgozó Tim Juckes disszertációjában megvalósult és nyomtatásban is megjelent a dóm minden kutatójának célkitűzése, a monográfia. A lecke tanulása minden érintett számára nyilvánvaló: a művészet egyetemes jelenség, amelynek értelmezéséhez nem előfeltételezéseink igazolásaként, hanem helye, kora és létrehozói sajátosságainak feltárásával lehet eljutni.

Az itt önmagában megengedhetetlen szubjektív nézőpontból, de szükségképpen röviden vázolt történet egyben tanulságos és pozitív példája egy, a mai műemlékvédelemben és -értékelésben nagy fontosságra emelkedett elvnek, az emlékközösség szemléletmódjának is. 2005-ben az Európa Tanács tevékenységéről szóló farói egyezményben fogalmazódott meg az az elv, hogy a kulturális örökség „azon múltból örökölt érték hordozó források együttese, amelyeket az emberek – függetlenül a tulajdonviszonyoktól – a saját állandóan fejlődő értékeik, hiedelmeik, hitük, tudásuk és hagyományaik kifejeződéseként határoznak meg...”. Ezért, ismét a nemzetközi jogi szöveg körültekintő megfogalmazását idézve: „egy örökségközösség azon személyek összessége, akik valamely kulturális örökség bizonyos aspektusait értéknek tekintik, közösségi cselekvés keretében kívánják fenntartani és a következő nemzedékeknek továbbadni.” Számtalan ilyen örökségközösséget lehetne kimutatni vagy elképzelni. A mindennapi tudományos és gyakorlati érintkezésekben leginkább három fajtájuk megnevezése használatos. Az egyik a régi, történeti Magyarország – szlovákul Uhorsko – kerete, a másik kettő a mai tulajdonviszonyokban leginkább érintett nemzetállamoké: Szlovákia/Slovensko, illetve

Magyarország/ Madarsko. A farói egyezményben kifejezett szándék segítette életre a kassai dóm monográfiáját, s ugyanennek érvényesülését kell észrevennünk és illő módon fogadnunk abban a nagyvonalú gesztusban is, amellyel a kassai múzeum bemutatja gyűjteményeiből mindazt, ami csak mozgatható.

Talán még többet is... Akinek van valamilyes konzervátori tapasztalata, különösen értékelni tudja, milyen bizalmat jelez és mennyire kivételes alkalom az, ha egy kiállításon nagyon érzékeny faszobrok és táblaképek is a megszokott környezetükön kívül szerepelnek. Itt ezek egész sorával találkozunk, nemcsak a kassai emlékanyag, hanem az egész keleti Felvidék képviselőiben. A Szepességből származik a viszonylag korai, a 14. század végi dátuma és megmaradt színezése miatt is jelentős, talán Kisócról való apostolszobor. Ikonográfiai szempontból éppúgy, mint stílustörténetileg fontosak a felsőzúgói táblák s a budapesti Nemzeti Galéria 1521-es évszámú leibici szárnyasoltárának része,

SZEPESI SZOBRÁSZ:
Madonna, torzó, 1490–1500,
festett fa, 106 cm

foto: Berényi Zsuzsa

a két passiójelenetes tábla, mint eredetileg a bezárt állapotban látható, álló szárnyak. Illő, hogy külön is megköszönjük az idehozásukban megnyilvánuló udvariasságot, amely megnyilvánul annak a kis ereklye-oltárnak az idehozatalában is, amelynek szárnyait a Nemzeti Galéria őrzi. Magától értetődő, hogy a múzeumból adott keresztmetszetben nagy szerepet játszanak a helytörténeti vonatkozások, így a dóm kisebb faragványtöredékei, a város látképeinek gazdag válogatása és mindenféle régiség: bútorok, ötvösművek, fémtárgyak. Köztük egy nevezetes, előkelő tárgy is: az *Antonius mester* által 1504-ben készített és szignált ezüst, városi pecsénnyomó, az 1502-ben II. Ulászló által bővített város címerrel ellátott nagypecsét hátoldalának feliratában személyes lokálpatrióta fordulattal („az én Kassám”: MEA CASSA). Aztán itt találjuk mindazt, ami egy helytörténeti múzeumba tartozik: a városlátképek sorát, kerámiamanufaktúrák polgári otthonokat díszítő termékeit, a híres 18. századi ötvös, *Szilassy János* zománcműveit s egy másik barokk híresség, *Josef Hartmann* dekoratív világrészszobrait (megint személyes vonatkozás: engem egy Hartmann körének tulajdonított keresztkútnál kereszteltek). *Krón Jenő* kassai látképei nemcsak város-történeti és hangulatos emlékek, hanem jelzik az

1920-as évekre eső működését is a múzeum rajziskolájában, amelyet a működés folyamosságát az első csehszlovák köztársaság idején megteremtő, jelentős igazgató, a mártírhalált halt Josef Pollák hívott életre. Ebben az időben terjedt ki a múzeumi gyűjtés a népművészet és a népi vallásosság emlékeire is, amint ezt a kiállításon görög-keleti ikonok és üvegfestmények, a múzeum kertjében pedig a sárosi Kozuhovcából (Körmös) 1927-ben áthelyezett görög katolikus fatemplom körül kialakított szabadtéri néprajzi gyűjtemény jelzi. Lehetetlen röviden jellemezni azt a gazdagságot, amely a kassai gyűjtemény alapítása óta töretlen tevékenysége során felhalmozódott.

ISMERETLEN SZEPESI FESTŐ ÉS SZOBRÁSZ:

Oltárszárny (részlet), Ecce Homo – Feltámadás, 1521, fa, tempera, 95x65 cm

ISMERETLEN SZOBRÁSZ:

A fájdalom Krisztus, 1700-1750, festett fa, 63 cm

foto: Berényi Zsuzsa

foto: Berényi Zsuzsa

A Felső-magyarországi Múzeumegyletet 1872-ben társadalmi összefogás hívta életre akkor, amikor a Magyarországi Műemlékek Országos Bizottsága is megalakult, nem sokkal az Esterházy-képtár megvásárlása után, s ugyanabban az évben, amelyben Ipolyi Arnold gyűjteményét az Országos Képtárnak adományozta. Rá egy évvel nevezték ki Henslmann Imrét a pesti egyetem művészettörténeti tanszékének első professzorává. Ennek a magyar művészettörténet a közelmúltig működő, mára már nagyrészt elmúlt intézményi struktúrája kialakítása szempontjából döntő korszaknak a törekvéseit világosan fogalmazta meg Pulszky Ferenc 1875-ös tanulmánya, *A múzeumokról*. Ebben jellemezte a nagy nemzetek „világpolgári irányt követő”, „az emberi műveltség minden ágaira kiterjedő” gyűjtési és ennek ellentétéként a „korlátozott igényű nemzetek” eltérő gyakorlatát. Szerinte az utóbbiak gyűjteményei „nem annyira közművelődési intézetek a honfiak számára, mint kérkedési eszközök, amelyekkel az országot mutatják be az idegeneknek”. Pulszky szigorú különbségtétele mindenekelőtt a szuverén magyar nemzetállami múzeumpolitika elveit hangsúlyozza, mellette azonban kiemeli a vidéki múzeumok jelentőségét, hiszen ezek feladata „felkutatni a vidék emlékeit s nevezetességeit, azokat az enyészettől megóvni, s összeköttetésben maradni a központi nemzeti múzeummal.” A centralista Pulszkyknál sokkal több – és regionális koncepciója révén reálisabb – szerepet tulajdonított a régiségtársulatoknak és múzeumoknak Ipolyi Arnold, amikor 1878-ban – éppen Kassán, a Magyar Történelmi Társulat nagygyűlésén – úgy nyilatkozott, hogy „az Önök városának régiséggűj-

fotó: Berényi Zsuzsa

teménye, mint Felső-Magyarországnak egyszersmind múzeuma, alkotói és munkás tagjainak nagy érdeme és buzgalma által, az első helyek egyikét foglalja el már az országban." Akkor már látható volt az egykori Arany Csillaghoz címzett fogadóban a társadalmi összefogással létrehozott gyűjtemény első kiállítása. Az alapítók közül Henszlmant és a Klimkovics festőcsalád tagjait, Dessewffy Sándor püspöki titkárt, a kutató rajztanár Myskovszky Viktort kell elsősorban megemlíteni.

Henszlmann könyvtára, grafikai gyűjteménye és írásos hagyatékának nagy része 1888 után szállt a múzeumra, ezek most folyó kutatása a magyar művészettörténet-írás kezdeteinek pontosabb ismeretét ígéri. Bubics Zsigmond püspök jelentős műgyűjteményt is hagyott a múzeumra, amint a kor legjelentősebb művészeinek munkáit is őrizték (sajnos, az 1985-ös tűzben komoly károkat szenvedett). A fénykort a 19. század vége jelentette, amikor Wlassics Gyula miniszter Mihalik Józsefet nevezte ki igazga-

tóvá, s amikor 1899–1901 között felépült a múzeum épülete. Mihalik, mint az iparművészet szakértője, különösen nagy gondot fordított e művészeti ág emlékéanyagának gyűjtésére és feldolgozására. 1906-ban az országos Rákóczi-kiállítás nyomán nyerte a múzeum a Felső-magyarországi Rákóczi Múzeum nevet, s első korszakának utolsó, ismét az iparművészet művelésében kitűnt igazgatója Kőszeghy Elemér volt. 1919-ben az immár csehszlovák állami múzeum törés nélkül kezelte és gyarapította örökségét, ahogyan a második bécsi döntés idején, 1938–1944 között Mihalik Sándor vezetésével kialakult szervezetben is a megőrzés és a folyamatosság szándéka érvényesült – a háborús események ellenére is. Ez az a korszak, amelynek szereplőiről már fiatal kutatóként szerzett, eleven benyomásokat őrzök.

A történet, amelyet elbeszéltem, sok tekintetben túl szép, részleteiben talán idealizált is, s ezért szinte hihetetlen. De talán csak azért, mert elszoktunk attól, hogy értelmes, művelt emberek szakmájuk, tudományuk törvényei szerint és a kollegialitás szellemében is képesek működni. E szellemben kell fogadnunk és értékelnünk ezt a kiállítást.

ISMERETLEN ASZTALOS:

Asztal, 1450–1500,
fa, tempera,
81x123x105 cm